Eylül 2026

Elektronik Dil ve Eğitim Dergisi

Electronic Journal of Language and Education

EJLE

ISSN 2718-0603

DİL EĞİTİMİ
VE
EĞİTİM BİLİMLERİ

ISSN: 2718-0603

Electronic Journal of Language and Education, *7*(1)
Elektronik Dil ve Eğitim Dergisi, *7*(1)
www.ejle.net

İmtiyaz Sahibi/Owner
Doç. Dr. Bekir DİREKCİ

Editör/Editor
Doç. Dr. Bilal ŞİMŞEK

Yardımcı Editör/Assistant Editor
Doç. Dr. Betül KOPARAN

Yayın Kurulu/Editorial Board

Prof. Dr. Gıyasettin AYTAŞ- Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. İsmail SÖKMEN- Dokuz Eylül Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet Engin DENİZ- Yıldız Teknik Üniversitesi

Prof. Dr. Murat ATEŞ- Necmettin Erbakan Üniversitesi

Prof. Dr. Özgür Kasım AYDEMİR- Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi

Alan Editörleri/Associate Editors

Prof. Dr. Harun ŞAHİN- Eğitim Programları ve Öğretim- Akdeniz Üniversitesi

Doç. Dr. Ahmet ŞAHİN- Eğitim Yönetimi- Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi

Doç. Dr. Bilal Barış ALKAN- Ölçme ve Değerlendirme- Akdeniz Üniversitesi

Prof. Dr. Mustafa USLU- Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık-
Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi

Prof. Dr. Gökalp Özmen GÜLER- Fen Bilgisi Eğitimi- Mersin Üniversitesi

Doç. Dr. Ramazan KARATAŞ- Matematik Eğitimi- Akdeniz Üniversitesi

Doç. Dr. Ahmet EROL- Okul Öncesi Eğitimi- Pamukkale Üniversitesi

Doç. Dr. Serkan SAY- Sınıf Eğitimi- Mersin Üniversitesi

Prof. Dr. Hakan AKDAĞ- Sosyal Bilgiler Eğitimi- Mersin Üniversitesi,

Prof. Dr. Mehmet CANBULAT- Dil Eğitimi- Akdeniz Üniversitesi

İstatistik Editörü/Statistical Editor
Doç. Dr. Alper SİNAN

Typesetting and Design Coordinator
Ömer Furkan Arıbaş

Türkçe Dil Editörü/Turkish Language Editor
Nuri İbrahim Karabudak

İngilizce Dil Editörü/English Language Editor
Öğr. Gör. Emine YILMAZ

Danışma Kurulu/Advisory Board

Prof. Dr. Bayram BIÇAK- Akdeniz Üniversitesi

Prof. Dr. Binnur İlter GENÇ- Akdeniz Üniversitesi

Prof. Dr. Gökhan ÖLKER- Necmettin Erbakan Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet Fatih KİRİŞÇİOĞLU- Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet YASTI Necmettin Erbakan Üniversitesi

Prof. Dr. Necati DEMİR- Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Nurettin ÖZTÜRK- Pamukkale Üniversitesi

Prof. Dr. Orhan YAVUZ- Selçuk Üniversitesi

Prof. Dr. Turgut TOK- Pamukkale Üniversitesi

Prof. Dr. Yakup KARASOY- Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Doç. Dr. Ahmet KAYASANDIK- Abdullah Gül Üniversitesi

Doç. Dr. Berker KURT- Akdeniz Üniversitesi

Doç. Dr. Gökhan KAYIR- Manisa Celal Bayar Üniversitesi

Doç. Dr. İsmail Yavuz ÖZTÜRK- Mersin Üniversitesi

Doç. Dr. Mevlüt GÜLMEZ- Akdeniz Üniversitesi

Doç. Dr. Serdar DERMAN- Necmettin Erbakan Üniversitesi

Doç. Dr. Emel NALÇACIGİL - Akdeniz Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Adem KOÇ- Mersin Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Nermin ER AYDEMİR- Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi

Dr. Anna Marinova- Sofia Üniversitesi

Dr. Monika Dohnanská- Dubnica Instiute of Technology

Dr. Tilo Lİ- Tung Wah College

Dr. Shannon Melideo- Marymount Üniversitesi

Dr. Slávka Krásna- Dubnica Instiute of Technology

Dr. Burak SÖZEN- Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi

Dr. Sibel BARCIN- Kırgızistan- Türkiye Manas Üniversitesi

Elektronik Dil ve Eğitim Dergisi, yılda bir kez yayımlanan hakemli bir dergidir.

Electronic Journal of Language and Education is a peer-reviewed journal published once a year.

Eylül/September 2026

CONTENT / İÇİNDEKİLER

Ahmet KAYASANDIK	
"Türk Atasözleri Sözlüğü"nde Dil ve Söz Kategorisine Ait Atasözleri (*Araştırma Makalesi*) Proverbs Belonging to the Language and Speech Category in "The Dictionary of Turkish Proverbs" (*Research Article*)	1-15
Tuğçe UĞUR	
Türkçe Öğretmenlerinin Teknolojik Pedagojik Alan Bilgisi Yeterliliklerinin İncelenmesi (*Araştırma Makalesi*) Investigation of Turkish Teachers' Technological Pedagogical Content Knowledge Competencies (*Research Article*)	16-33
Mehmet GEDİZLİ	
Türkçe Sözlükte İnsanı Niteleyen Sözcükler Üzerinden Türkçenin İnsan Tasavvuru (*Araştırma Makalesi*) The Conception of the Human Being in Turkish as Reflected in Words Denoting Humans in the Turkish Dictionary (*Research Article*)	34-67
Hasan NERGİZ - Serdar AKBULUT	
Duygusal Zekâ ve Liderlik Deneyimi: Okul Yöneticilerinin Duygusal Zekâ Düzeylerinin İnsan Sermayesi Açısından İncelenmesi (*Araştırma Makalesi*) Emotional Intelligence and Leadership Experience: Examining School Administrators' Emotional Intelligence from a Human Capital Perspective (*Research Article*)	68-86
Emrullah BANAZ - Aslı MADEN	
Digital Transformation in Communication Paradigms: Pre-service Teachers' Speech Tendencies in Digital Environments (*Araştırma Makalesi*) İletişim Paradigmalarında Dijital Dönüşüm: Öğretmen Adaylarının Dijital Ortamlardaki Konuşma Eğilimleri (*Research Article*)	87-100

İletişim/Contact
ejledestek@gmail.com

Electronic Journal of Language and Education, *7*(1), 1-15
Elektronik Dil ve Eğitim Dergisi, *7*(1), 1-15
www.ejle.net

"Türk Atasözleri Sözlüğü"nde Dil ve Söz Kategorisine Ait Atasözleri

Ahmet KAYASANDIK[1]

Makale Bilgisi

Araştırma Makalesi

Geliş:
31.05.2026

Kabul:
18.08.2026

Yayın:
30.09.2026

Anahtar Kelimeler: Türk Atasözleri, Dil, Söz, Konuşma, İletişim.

Öz

Atasözleri, ulusların uzun süreli gözlem, deneyim ve bilgeliklerinin damıtılmış anlatımlarıdır. Bunlar sadece pratik hayat deneyimini değil, aynı zamanda o toplumun değerlerini, ahlak anlayışını, dünya görüşünü, inanç sistemini ve kültürel kimliğini de gösterir. Bu çalışma, içinde dil, söz, laf, söyle-, konuş-, de-, dinle-/işit- ve anla- gibi dil ve söz kategorisine ait kavramların bulunduğu atasözlerini "Türk Atasözleri Sözlüğü"nden tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın kapsamı Aksu, Akalın ve Toparlı tarafından hazırlanan Türk Atasözleri Sözlüğü ile sınırlıdır. Nitel yöntemlerden içerik analizi metodu seçilmiştir. Bahsi geçen eserin dizininden dil ve söz kategorisindeki kavramların geçtiği atasözlerinin sıra numaraları tespit edildikten sonra sözlük bölümünden bu atasözleri ayıklanmış ve ilgili kategorilere ayrılmıştır. Bunların sayısal dağılımları tabloda gösterildikten sonra değerlendirmeler yapılmıştır. İncelenen eserdeki toplam 5.970 atasözünden 300'ü dil ve söz kategorisine ait kavramların bulunduğu atasözleridir. Bunlar toplam atasözlerinin %5,025'ini oluşturmaktadır. Bulgulara göre, "söz" kavramı 102 atasözünde (%34) en sık geçen kelimedir. "Söyle-" gövdeli atasözleri 80 adet (%26,7) ile ikinci, "dil" kavramı 53 adet (%17,7) ile üçüncü sıradadır. Nitel analize göre "tatlı dil" anlayışının merkezî önemde bulunduğu, Türk kültüründe nezaket, doğruluk, ölçülü konuşma, empati ve dinlemenin temel değerlerden olduğu anlaşılmaktadır. Doğruluk, dürüstlük, ölçülülük, empati kurma, dinleme, bin düşünüp bir söyleme vurgusuyla sözün gücü ve etkisine dikkat çekilmektedir. Araştırma sonuçlarına göre, Türk atasözleri günümüzün iletişim sorunlarına çözüm üretebilecek niteliktedir, evrensel ilkeler içermektedir. Bu değerli miras, sağlıklı iletişimin tesisinde kılavuz olarak kullanılabilir.

Proverbs Belonging to the Language and Speech Category in "The Dictionary of Turkish Proverbs"

Article Info

Research Article

Received:
31.05.2026

Accepted:
18.08.2026

Online:
30.09.2026

Keywords: Turkish Proverbs, Language, Speech, Speaking, Communication.

Abstract

Proverbs are distilled expressions of nations' long-term observations, experiences, and collective wisdom. They reflect not only practical life experience but also values, moral understanding, worldview, belief systems, and cultural identity of a given society. This study aims to identify the proverbs containing words and concepts related to language and speech, including dil, söz, laf, söyle-, konuş-, de-, dinle-/işit-, and anla-, in the Dictionary of Turkish Proverbs. The scope of this study is limited to the Dictionary of Turkish Proverbs compiled by Aksu, Akalın and Toparlı. Content analysis was selected as the qualitative method. Following the identification of the sequence numbers of proverbs containing concepts in the language and speech categories from index of the aforementioned work, the relevant proverbs were extracted from the dictionary section and classified into corresponding categories. After presenting their numerical distribution in tabular form, the authors conducted evaluative analyses. Of the total 5,970 proverbs examined in the study, 300 contain concepts belonging to the language and speech categories, constituting 5.025% of all proverbs. According to the findings, "word/speech" is the most frequently occurring term, appearing in 102 (34%) proverbs. Proverbs derived from the root "to say" rank second with 80 instances (26.7%), while the concept of "language" ranks third with 53 instances (17.7%). According to the qualitative analysis, the notion of "gentle speech" occupies a central position in Turkish culture, and its core values include courtesy, truthfulness, measured speech, empathy, and attentive listening. The power and impact of words are underscored through an emphasis on honesty, integrity, moderation, empathy, active listening, and the principle of deliberating at length before speaking. According to the research findings, Turkish proverbs are capable of offering solutions to contemporary communication problems and embody universal principles. This valuable cultural heritage can serve as a guiding framework for cultivating healthy and effective communication.

[1] *Sorumlu yazar, Doç. Dr., Abdullah Gül Üniversitesi, Türkiye, ORCID: 0000-0001-8633-034X, kayasandik@gmail.com*

Bu makaleden alıntı yapmak için/ To cite this article:

Kayasandık, A. (2026). "Türk Atasözleri Sözlüğü"nde dil ve söz kategorisine ait atasözleri. *Elektronik Dil ve Eğitim Dergisi*, *7*(1), 1-15. https://doi.org/10.5281/zenodo.22992785

Giriş

Milletlerin karakteristik özelliklerine dair birçok veriyi, onların tarihî süreçte oluşturdukları maddi ve manevi kültür mirasından tespit etmek mümkündür. Başta dil olmak üzere edebiyat, tarih, din, müzik, güzel sanatlar, mimari, hukuk sistemi, örf ve âdetler, ahlak anlayışı, dünya görüşü vb. millî kültürü oluşturan temel unsurlardandır. Dolayısıyla dilin söz varlığının teşekkülünde bunların çok önemli bir rolü vardır. Milletin karakteri onun diline de sirayet eder. Göçebe kültürünün ve medeniyetinin şekillenmeye başladığı yıllarda oldukça zor şartlarda varlığını devam ettirmek mecburiyetinde olan ve çok hareketli bir hayatı yaşayan Türklerin dilinde bunun yansımalarını görmek mümkündür. Başka bir ifadeyle Türkçenin söz varlığı, söz dizimi, kelime yapısı, çokanlamlılığı, en az çabayla çok şey anlatma anlayışı, bunlardan sadece birkaçıdır. Örneklemek gerekirse "git, gel, bak, sor, çık, ye, iç …" gibi tek heceli fiiller, aynı zamanda birer kelime, birer cümledir. Hacıeminoğlu (1992) Türkçenin (a- "ayırmak", e- "seslenmek", ı- "göndermek", o- "yanmak", ö- "düşünmek", u- "muktedir olmak", ü- "paylaşmak" gibi) ünlülerinin aynı zamanda kelime kökleri olduğunu belirtir. Türkün hayat tarzında az kelimeyle çok anlam ifade etme anlayışının önemli bir yer tuttuğu söylenebilir. Özlü anlatımın vazgeçilmezlerinden atasözlerinin de hem sayı bakımından hem de konu çeşitliliği bakımından çok olması bu anlayışın bir sonucudur. Uzun bir tarihî geçmişe sahip milletler, somut ve soyut nitelikteki medeniyet ürünü eserlerini, kültürel değerlerini, sonraki nesillerine miras bırakabilirler. Türk dünyasından derlenen atasözleri de büyük bir medeniyetin kültürel mirasının başarılı bir şekilde günümüze aktarıldığını kanıtlamaktadır. Milletlerin uzun süreli gözlemlerinin, deneyimlerinin ve bilgeliklerinin damıtılmış anlatımları olan atasözleri, sadece pratik hayat deneyimini değil, aynı zamanda o toplumun değerlerini ve kültürel kimliğini de gösterir.

Biray (2017), maddi ve manevi değerleri, insanoğlunun geçmişten geleceğe varlığını sürdürebilmesi için gereken unsurlar olarak adlandırır. Ona göre, hayat sadece birey olarak sürdürülemez. Bireyin bir milletin ferdi olması, kültürel değerlerdeki ortaklığın sağlanmasına, bunun sürekliliğine ve nesilden nesle aktarılmasına bağlıdır. Bu değerlerden ne kadarının geleceğe aktarılabildiği önemlidir. Aktarımın başarısını, değerlerin günümüzdeki kullanımı ve kullanım sıklığı gösterir.

Türk dünyasından derlenen ve dilin canlılığının, sözlü geleneğin doğal bir sonucu olarak küçük bazı ses değişiklikleriyle sıkça kullanılan bunca atasözü, aktarımın başarılı bir şekilde yapıldığının kanıtıdır. Kaynaklarda bazı nüanslarla tanımlanan ve değerlendirilen atasözlerine dair bilgilerden bazıları şunlardır:

Atasözleri, bir toplumun kültürel kodlarına, davranış kalıplarına, çeşitli konulardaki kabullerine ve tasavvurlarına ilişkin önemli bir referans olan folklor ürünleridir (Bekiroğlu, 2014, s. 80). Akalın (2022), hemen her ulusun dilinde geçmişten gelen, öğüt veren, yol yordam gösteren ve binlerce yılın birikimi olan özlü sözler bulunduğunu ve bunların yalnızca birer söz varlığı ögesi olmadığını belirtir. Bunlar ulusun inançlarını, geleneklerini, tutumunu, dünyayı görüşünü, kısacası ulusal karakterini ortaya koyan göstergelerdir. Atasözleri, ulusun söz varlığında önceden vardır. Ulusun belleğindedir. Yaşanan duruma ve konuya uygun olarak konuşmada ve yazıda kullanılan kalıplaşmış sözlerdir.

Aksoy (1984), atasözlerinin millî varlıklarımızdan olduğunu, Tanrı ve peygamber sözleri gibi ruha işleyen bir etki taşıdığını; bu sebeple inandırıcı ve kutsal olduğunu belirttikten sonra bunların halka yol gösterdiğini, geniş halk topluluklarının yüzyılları bulan denemelerinden ve düşüncelerinden doğduğunu belirtirken Püsküllüoğlu (2012), atasözlerini ataların, uzun denemelere, gözlemlere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak veren ve kalıplaşmış, kamuca benimsenmiş, kısa, özlü söz şeklinde tanımlar.

Killioğlu ve Temizkan'a (2024) göre atasözleri, insanların yaşarken edindikleri deneyimlerini özlü söz tarzında diğer insanlarla paylaşmaları ve zamanla bunların anonimleşmesi sonucunda oluşmuştur. İlk söyleyeni belli değildir, zamanla toplumun ortak sözü olmuştur. Atasözlerinin kökeni insanlığın doğuşu kadar eskidir, denilebilir. Atasözlerinin ne zaman ortaya çıktıkları bilinmese de yazının kullanılmasıyla kayıt altına alındığı bir gerçektir.

Yaman (2015) ise atasözlerini tanımlarken bunların ait olduğu toplumun dünya görüşünü ve kültürünü yansıttığını, uzun gözlem, deneyim ve yaşantılara dayanarak oluşturulduğunu vurgular. Atasözleri bireyler üzerinde dolaylı hüküm kurar, onlara öğüt verir, kılavuzluk eder. Mecazi ve metaforik anlamları bulunan, felsefi ve hikmetli yapıya sahip, anonim, özlü sözlerdir.

Güncel Türkçe Sözlük'te (URL-1) ise atasözü "uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz; deme, mesel, sav, darbımesel" şeklinde tanımlanmaktadır.

Atasözü tanımlarında ortak özelliklerin bulunması doğaldır. Nitekim bunu Güzel ve Karadağ (2013), atasözü tanımlarında deneyim/tecrübe, gözlem, öğüt, yargı, kesinlik ve anonimlik özelliklerine vurgu yapılır, şeklinde özetlemektedirler. Onlara göre atasözleri gerçekten de tecrübî yaşamdan doğar ve yaşam deneyimleri dil aracılığıyla kültürün bir parçası hâline gelir. Kuşaklar arasında aktarılan atasözleri, günlük iletişimin bir parçası olarak kişilerarası iletişimi etkili hâle getirir.

Bu tanımların ve değerlendirmelerin ortak noktalarından hareketle atasözlerini kısaca, toplumların uzun yıllara dayanan gözlem, deneyim ve bilgeliklerinin damıtılmış anlatımları olarak tanımlamak mümkündür. Bunlar yalnız pratik hayat tecrübesini değil, aynı anda o toplumun değerlerini, ahlak anlayışını, dünya görüşünü, inanç sistemini ve kültürel kimliğini de gösterir. Millet belleğinin canlı belgeleri niteliğindeki Türk atasözlerinin özel bir yeri vardır. Bunlar kuşaktan kuşağa aktarılan önemli değerlerdendir.

Sözlü gelenekte vaktiyle sav terimiyle ifade edilen ve binlerce yıllık deneyimle doğruluğu kanıtlanan atasözleri, kültürel varlığın sözlü zenginliklerinden biri olarak nesilden nesle aktarılmış, zamanla birtakım eserler aracılığıyla yazıya da geçirilmiş; derlemeler yapılmış ve nihayetinde müstakil eserler oluşturulmuştur. İlk olarak 1926'da yayımlanan ve Türk lehçelerindeki atasözleri ve deyimlerin derlendiği Veli'nin *Atalar Sözü* kitabından, titiz bir çalışmanın çok kapsamlı bir ürünü olan ve 2022'de yayımlanan *Türk Atasözleri Sözlüğü*'ne kadar bu konuya dair çok sayıda eser yazılmış; konulu derlemeler ve sözlükler hazırlanmıştır. Bu çalışma için kullanılan eserde 5.970 atasözü vardır ancak madde başı sayısını arttırmamak için sözlüğü hazırlayanlar bazı tasarruflarda bulunmuşlardır. Bazı kelime farklılıkları bulunan aynı atasözleri için ayrı madde başları oluşturulmamış, bu farklılıklar parantez içinde gösterilmiştir. Buna göre dil ve söz kategorilerindeki 300 atasözü, toplam atasözlerinin (5.970) %5,025'ini oluşturmaktadır.

Atasözleri ve deyimlerin kalıplaşmış sözler olması bazen bunların birbirlerine karıştırılmasına neden olabilmektedir. Oysa şekil ve anlam bakımından önemli farklılıkları vardır: Atasözlerinin kalıplaşmış genel yargı içermesi, kısa ve özlü olması, çoğunlukla geniş zamanla ve emir kipiyle kurulması, tam cümle biçiminde olması; uyaklı, ölçülü olması gibi şeklî özellikleri ve mecazlı, sembolik anlamlı olma, az kelimeyle çok anlam aktarma, yol gösterici olma, hemen her konuda öğüt verme, sanatlı olma, estetik değerli olma, toplumsal değerleri yansıtma, akılda kalıcı olma gibi içerik özellikleri bulunmaktadır.

Yargı ifadesi taşımayan deyimlerde ise kalıplaşma başta, ortada ve sonda değişiklik gösterebileceği gibi atasözlerine oranla daha fazladır. Öğüt verme amacı bulunmayan deyimler,

anlatımı renklendiren, güçlendiren mecazlı söz gruplarıdır. İçlerinde cümle biçiminde olanlar bulunsa da bir durumu ifade eden deyimler çoğunlukla kelime grupları biçimindedir.

Atasözlerinin ilk kez nerede ve ne zaman kullanıldığına dair belge olmamakla birlikte bunların insanlık tarihiyle yaşıt olduğu tahmin edilmektedir. Kil tabletlerde tespit edilmiş atasözü örnekleri vardır. Köktürk yazıtlarında, Uygur harfli Turfan yazmalarında, Dîvânu Lugâti't-Türk'te, Kutadgu Bilig'de, Atabetü'l-Hakâyık'ta ve Dede Korkut Kitabı'nda Türk atasözlerinden örnekler bulunmaktadır. Bazı yazmalardan derleyeni bilinmeyen atasözleri tespit edildiği gibi yurt içinde ve yurt dışındaki kütüphanelerde içinde atasözü bulunan birçok nüsha mevcuttur. Bunlardan Akalın'ın (2022) paylaştığı eserlerden bazıları şunlardır: Kitab-ı Atalar, Hüve'l-Mu'în, Emsal-i Türkiyye, Darb-ı Mesel-i Müstamele, Durub-ı Emsâl-i Müstamele, Durub-ı Emsâl-i Türkî, Durûb-ı Emsâl, Durûb-ı Emsâl-i Osmaniyye, Müntehabât-ı Durûb-ı Emsâl - Atalar Sözü, Atalar Sözü, Türk Dilinde Darb-ı Meseller, Atalar Sözü Külliyatı, Türk Hikemiyatı Atalar Sözü, Des Proverbes, Turkish Proverbs.

Atasözlerinden bazılarına manzumelerde yer verildiği gibi Atalar Sözü Destanı, Nasihat Destanı gibi bazı eserlerde atasözleri manzum biçimde yer almaktadır.

Atasözleri aynı zamanda nesiller arası iletişimin önemli unsurlarından biri olduğundan bunların detaylı analizleri yapıldığında Türk milletinin iletişim anlayışına ve alışkanlıklarına dair bilgilere de ulaşılabilir.

İplikçi (2015), bireyler arası duygu, düşünce ve bilgi paylaşımını sağlayan karşılıklı bir etkileşim olarak tanımlanan iletişimin göstergeler ve kodlar bütünü olduğunu ifade eder. Batı dillerindeki communication teriminin karşılığı olarak kullanılan iletişim bilgi, düşünce, duygu ve davranışların bir kaynaktan muhataba yazılı, sözlü veya sözsüz olarak ulaştırılmasıdır. İnsan davranışlarının ürünü olan iletişimin gönderici, ileti ve alıcı olmak üzere üç temel unsuru vardır. Yazılı, sözlü ve sözsüz gibi çeşitleri olan iletişim şu süreci izler: Gönderici (kaynak, konuşan, iletişimi başlatan, mütekellim) iletiyi (mesajı, gönderilen içeriği, bilgiyi…) kodlayarak (yazarak, resmederek, konuşarak, sembollere dönüştürerek…) göndereceği biçime dönüştürür, uygun bir kanal aracılığıyla muhataba (dinleyene, alıcıya…) ulaştırır. Muhatap, bu iletiyi bir şekilde algılar ve buna göre olumlu ya da olumsuz bir karşılık (geri bildirim) verir ve iletişim süreci tamamlanır.

İletişim çeşitlerinden sık kullanılanı ve en fazla bilineni olan sözlü iletişim, iletişimin ve insanın doğasında olan etkileşim için söze, konuşmaya gerek duyan bir iletişim türüdür (Kanat, 2026). Başlangıçta sav terimiyle karşılanan atasözleri önceden sadece sözlü iletişim çerçevesinde değerlendirilirken günümüzde hem sözlü hem yazılı iletişimin kapsamı içindedir. Bu çalışmada gruplanarak sıralanan dil ve söz kategorisindeki atasözleri, aynı zamanda Türk milletinin iletişim yaklaşımlarını örneklemesi bakımından da dikkate değerdir.

Dil ve söz odağında gruplanan Türk atasözlerinin aynı zamanda güçlü bir eğitici işlevi olduğunu belirtmekte de yarar vardır. Toplumsal ve kültürel değerlerin aktarılmasında önemli olan ve eğitim amacıyla da kullanılan atasözlerinin mecazlı düşünme yeteneği kazandırma, söz varlığını zenginleştirme, anlatım gücünü artırma, analitik düşünce ve problem çözme yeteneğini geliştirme, yaratıcı düşünme, eleştirel bakış açısı kazandırma ve dil becerilerini geliştirme gibi çok boyutlu katkıları da vardır. Atasözleri aynı zamanda millî değerleri benimseterek, sosyal normları öğreterek, kültürel kimlik oluşturup tarihî sürekliliği sağlayarak kültürel aktarıma da katkıda bulunur. "Ana dili eğitiminde kullanılabilecek en nitelikli ve verimli atasözleri, konuşma ve dinleme ile ilgili olanlardır" (Onan, 2011, s. 99).

Amaç

Türkçenin söz varlığının tespiti ve geliştirilmesine katkı sunmak için birçok çalışma yapılmıştır (Aydemir ve Canbulat, 2024; Direkci vd., 2026; Karagöl ve Tarakcı, 2019). Bu çalışmalarda dilin söz varlığında yer alan kelimelerin kavram alanlarının belirlenmesi dikkat çeken bir konu alanı olarak öne çıkmaktadır. Nitekim kelimelerin kavram alanlarının belirlenmesi bir dilin anlatım zenginliğinin ortaya konulmasında önemli ölçütlerden biridir. Salt kalıplaşmış ifadeler olarak değil, aynı zamanda kültürel birer taşıyıcı olarak değerlendirilmesi gereken atasözlerindeki kelime kullanımlarının bu bakış açısıyla incelenmesi önemlidir. Bu çalışmanın temel amacı, *Türk Atasözleri Sözlüğü*'nden içinde *dil, söz/laf, de-/konuş-/söyle-/anlat-* gibi dil ve söz kategorisinde gruplandırılabilecek atasözlerini tespit etmek; bu atasözlerinde geçen kelimeleri kavram alanlarına göre sınıflandırarak bunların yansımalarını ortaya koymaktır.

Yöntem

Araştırma Deseni

Bu çalışmanın kapsamı, güncel ve akademik bir eser olan *Türk Atasözleri Sözlüğü*'nde içinde *dil, söz/laf, söyle-, konuş-, de-, dinle-* ve *anla-* gibi sözel iletişime doğrudan atıfta bulunan kavramların geçtiği Türk atasözleriyle sınırlıdır.

Araştırma, doküman incelemesine dayalı nitel bir içerik analizi olarak yürütülmüş; bulgular betimsel frekans ve yüzdelerle desteklenmiştir. İçerik analizi sosyal bilimlerde yaygın olarak kullanılan yöntemlerden biridir. Temelinde, toplumların hayatında önemli olan iletişim sürecinin ölçümlenmesi vardır (Hepkul, 2002). İçerik analizi, insanların yazdıklarının ve söylediklerinin sayısallaştırılması sürecidir. Bu yöntemin temelini yazılanların ve söylenenlerin kategorileştirilmesi ve hangi sıklıkta kullanıldıklarının araştırılması oluşturmaktadır (Simon ve Burstein, 1985). Robert ve Bouillaguet (1997) ise bu tekniği metin/söylem içeriğindeki temel bileşenleri saptama, sınıflandırma ve yorumlama amacı ile kullanılan sistemli, metodolojik ve nesnel bir yöntem olarak tanımlarlar.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Çalışmada önce *Türk Atasözleri Sözlüğü*'nün dizin bölümünden içinde dil ve söz kategorisindeki kavramların geçtiği atasözlerinin sıra numaraları tespit edilmiştir. Sonra sözlük bölümünden bu numaraların karşılarında yazılan atasözleri ayıklanarak sıra numaraları atasözlerinin sonuna parantez içinde eklenmiştir. Bu atasözleri içerdikleri terimlere göre oluşturulan kategorilere ayrılmıştır. Aynı atasözünde birden fazla kavram bir arada kullanılmışsa mükerrerliği önlemek için söz konusu atasözü sadece bir alt başlık altında gösterilmiştir. Veri tabanı olarak kullanılan eserdeki ilgili atasözlerinin tamamı o kategorinin alt başlığı altına yazılmıştır. Kategorilerine göre atasözlerinin sayısal dağılımları hesaplanarak tabloda sunulmuş; ardından nitel değerlendirmeler yapılmıştır.

Sınırlılıklar

Bu çalışma birkaç temel sınırlılık çerçevesinde değerlendirilmelidir. Öncelikle çalışma, sadece Aksu, Akalın ve Toparlı tarafından hazırlanan *Türk Atasözleri Sözlüğü* ile sınırlıdır. İkinci ve en temel sınırlılık ise atasözlerinin seçim yöntemine dairdir. Çalışma, içinde *dil, söz, laf, söyle-, konuş-, de-, dinle-/işit-, anla-* gibi sözel iletişim kavramlarının geçtiği atasözlerini tespit eden kelime odaklı bir taramaya dayanmaktadır. Sözlü iletişim teması taşımakla birlikte söz konusu anahtar kelimeleri içermeyen atasözleri kapsam dışında bırakılmıştır. Dolayısıyla bu çalışmanın bulguları, yukarıda belirlenen anahtar kavramları barındıran atasözlerine özgü bir tabloyu yansıtmaktadır. Bu çerçeve çalışmanın bir eksikliği değil, bilinçli olarak belirlenmiş bir kapsam

tercihidir. Diğer bir sınırlılık ise kullanılan kaynağın hazırlanma metodundan kaynaklanmaktadır. Eserin hazırlayıcıları, madde başı sayısını artırmamak amacıyla kelime farklılığı bulunan bazı atasözlerini ayrı maddeler olarak kaydetmeyip parantez içinde göstermeyi tercih etmiştir. Bu yöntem, gerçek atasözü sayısının 5.970'ten daha yüksek olabileceğine işaret etmektedir.

Bulgular

Dil ve Söz Kategorisindeki Atasözleri

Dil ve söz kavramlarının Türk atasözlerinde merkezî bir konumda yer alması tesadüfi değildir. Çünkü Türk kültüründe sözlü geleneğin köklü ve güçlü bir temeli vardır. İletişim aracı olması yanında söz, kişinin karakterini, ahlakını ve konumunu da yansıtmaktadır.

"Dil, kişiye toplum içerisinde saygınlık kazandırır ve kişiye her türlü kolaylığı sağlar. Bunun yanında dilin kötü kullanılması durumunda, dil insana kötülük getiren, ters tepen bir silah konumuna geçer. Dilin insana iyilik veya kötülük getirmesi dili kullanan kişiye bağlıdır" (Alkaya, 2006, s. 92). Gönen (2015), dilin veya sözün kişinin değerini, kişiliğini, toplumdaki yerini ve statüsünü belirleyen bir ölçüt olarak değerlendirildiğini, Türk toplumunda üst düzey bir dil kültürüne sahip olmanın kişinin üstün ahlaki sıfatları arasında yer almasıyla ve bu durumun atasözlerine de yansımasıyla açıklanmasının mümkün olduğunu vurgular.

Yiğit (2021), 'söz'ün 21. yüzyıldaki iletişim olanakları da dâhil olmak üzere her çağda ve her ortamda bütün kapıları ya sonuna kadar açan ya da sonsuza dek kapatan anahtar olduğunu; atasözlerinin ise iletişimi canlandıran, az söz ile çok meseleyi anlatmaya yarayan önemli araçlardan biri olduğunu vurgular.

Dil ve söz konulu Türk atasözleri, Türkün konuşma üslubunu, iletişim anlayışını ve dili kullanma ilkelerini de yansıtmaktadır. Doğruluk, dürüstlük Türk kültürünün temel değerlerinden olduğu için bunun yansımasını atasözlerinde görmek mümkündür. Nezaket ve incelik odaklı iletişim için "tatlı dil/söz" vurgusu dikkat çekicidir. Bu tamlama yalnız kibar konuşmayı değil empatiyi, iletişimi yapıcı kılmayı, sorunların çözümünde ikna ve anlayışı önceleyen kültürel eğilimi de özetlemektedir.

"Dil" kelimesinin geçtiği atasözleri şunlardır: (Yerden tasarruf amacıyla alt alta yazmadığımız atasözlerinin sonundaki parantez içindeki sayılar, bu çalışma için kullanılan kaynaktaki atasözlerinin sırasını göstermektedir.)

"Adamın eti yenmez, derisi giyilmez; tatlı dilinden başka nesi var? (136). Buğday ekmeğin yoksa bari tatlı dilin olsun (1142). Buğday ekmeğin yoksa buğday dilin de mi (veya arpa unun da mı) yok? (1143). İnsanın eti yenmez, derisi giyilmez; tatlı dilinden başka nesi var (3171). Tatlı dil, güler yüz düşmanın kolunu büker (5215). Tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır (5216). Yağlı dilimin yoksa yağlı dilin de mi yok? (5572)" (Aksu vd., 2022, s. 113-454).

Kişinin toplum içinde saygınlık kazanmasında, sağlıklı iletişim kurmasında onun üslubu da etkilidir. Bu sebeple yukarıdaki atasözlerinde bir taraftan bu vurgulanırken diğer yandan dilin insanı insan yapan bir nitelik olduğunun altı çizilmiş ve dil "tatlı, buğday, yağlı" gibi sıfatlarla nitelenmiştir.

"Söz"ün "acı, sahte, boş, büyük, çok, ham, iyi, kötü, kem, manasız, tatlı, tatsız" gibi sıfatlarla nitelendiği Türk atasözleri şunlardır:

"Acı söz insanı dininden çıkarır (35). Ağlar gözden, sahte sözden kendini sakın (208). Boş söz küp doldurmaz (1117). Büyük lokma ye, büyük söz söyleme (1164). Çok söz (veya laf) yalansız, çok para (veya mal) haramsız olmaz (1346). Doğru söz acıdır (1647). Doğru söz

katarından belli olur (1648). Doğru söz yemin istemez (1649). Eğri özde doğru söz olmaz (1801). Güzel söz demir kapıyı açar (2456). Hak söz ağıdan acıdır (2506). Hak söze akan sular durur (2507). Hak söze hacı emmim ne desin (2508). Haklı söz, haksızı Bağdat'tan çevirir (2516). Ham söz, kem (veya kalp) akçe sahibinindir (2526). İyi söz demir kapıyı açar (3389). İyi söz gönül yaylası (3390). İyi söz yerden mal çıkarır, kötü söz dinden imandan çıkarır (3391). İyi söz yılanı ininden, kötü söz insanı dininden çıkarır (3392). Kalp akçe, kem söz sahibinindir (3498). Kem söz, kalp (veya kem) akçe sahibinindir (3788). Kem söz sahibine zarar (3786). Kem söz sahibinindir (3787). Kötü söz insanı dininden çıkarır (4089). Manasız söz su üstüne yazılan yazıdır (4252). Tatlı söz yılanı deliğinden çıkarır, acı söz insanı dininden çıkarır (5217). Tatlı söz ayıyı ininden çıkarır (5218). Tatlı söz can azığı, acı söz baş kazığı (5219). Tatlı söz dost kazandırır, acı söz düşman (5221). Tatlı söz yerden mal çıkarır, acı söz dinden imandan çıkarır (5222). Tatlı söz dinletir, tatsız söz esnetir (5220). Yiğidi kılıç değil kötü söz öldürür (5791)" (Aksu vd., 2022, s. 107-496).

Sözün yapıcı/güzel söz ile yıkıcı/kötü söz gibi iki temel eksende değerlendirilebileceği bu atasözlerinde, Türk halk bilgeliğinin söze yüklediği derin anlam ve sözün insan hayatındaki belirleyici gücü vurgulanmaktadır. Güzel söz; tatlı, doğru, iyi gibi sıfatlarla övülürken kötü söz; acı, sahte, ham, tatsız gibi sıfatlarla yerilmiştir. Doğru söz, hakikate verilen değeri ortaya koyarken boş ve manasız sözün küp doldurmayacağı ya da su üstüne yazı gibi iz bırakmayacağı uyarısı, sözün özlü ve ölçülü kullanılması gerektiğini hatırlatmaktadır. Çok sözün yalansız, çok paranın haramsız olmayacağı düsturu ise sözdeki tutarlılık ve dürüstlük kaygısını ekonomik bir metaforla pekiştirmektedir.

İçinde dil ve söz terimleri bulunan diğer atasözleri ise şunlardır:

"Âlimin yanında dilini, zenginin yanında keseni tut (385). Bana benden olur her ne olursa, başım rahat bulur dilim susarsa (801). Baş dille tartılır (815). Başı var aklı yok, dili var kabı yok (836). Bıçak yarası geçer (veya onulur), dil yarası geçmez (veya onulmaz) (925). Bir ağızdan çıkıp (veya çıkan) bin dile (veya ağza veya orduya) yayılır (963). Borçlunun dili kısa gerek (1099). Bülbülün çektiği dili belası (1160). Dil döner, baş belaya girer (1603). Dil epsem /olsa/ baş esen (veya esendir) (1604). Dil kılıçtan keskindir (1605). Dil veren olur, ekmek veren olmaz (1606). Dil yüreğin kepçesidir (1607). Dilden gelen elden gelse fakir fukara padişah olur (1608). Dile gelen ele gelir (1609). Dili işleyenin eli işlemez (1617). Dilim seni dilim dilim dileyim, başıma geleni senden bileyim (1618). Dilim, senden çektiğim zulüm (1619). Dilin cirmi küçük, cürmü büyük (1620). Dilin kemiği yok (1621). Dille düğümlenen dişle çözülmez (1622). Dilsizin dilinden anası anlar (1623). El elden kalmaz, dil dilden kalmaz (1887). El uzatılan yere dil uzatılmaz (1916). El yarası onulur, dil yarası onulmaz (1919). Eli dar olanın dili kısa olur (1934). Elinle ettiğin hayrı dilinle bozma (1944). Emsiz avrat dile gelir, kesmez bıçak ele gelir (1971). Emsiz kadın dile yüğrük, kesmez bıçak ele yüğrük (1972). Gözsüzden gözlü doğar, dilsizden dilli doğar, ille deli soy kovar (2366). Gözsüzden gözlü, dilsizden dilli, deliden deli doğar (2367). Halkın dili (veya sesi) hakkın dilidir (2525). İki kulak bir dil için (3035). İnsan dilden biter, dilden yeter (3105). İnsan dilinden, hayvan başından bağlanır (3106). İnsan ne bulursa dilinden bulur (3133). İnsan ne çekerse dilinden çeker (3134). İnsanın çektiği dili belasıdır (3169). Kılıç keser, kol övünür; at seğirtir, dil övünür (3842). Kılıç yarası sağalır, dil yarası sağalmaz (3844). Kişinin çektiği dili belasıdır (3958). Mecliste dilini, sofrada elini kısa tut (4286). Od ile su dilsiz yağıdır (4455). Sana senden gelir her ne gelirse, başın rahat bulur dilin rahat durursa (4852). Sofrada elini, mecliste dilini sakla (4974). Uslu dil ile, kopuz kıl ile (5415). Adam olana bir söz yeter (127). Ağaç ucuna yel değer, güzel kişiye söz değer (164). Ağanın gözü, yiğidin sözü (177). Ahmağa yüz, abdala söz vermeye gelmez (240). Akıllı, sözünü akılsıza söyletir (299). Ana yılan, sözü yalan; karı çiçek, sözü gerçek (462). Ardıcın közü olmaz, aptalın sözü olmaz (507). Asılmış adamın evinde ipten söz edilmez (555). Atalar sözünü tutmayanı yabana atarlar (621). Ben sözümü pişireyim de ko bana çiğ (veya deli)

desinler (874). Bir adamın sözü bir adama kolay (959). Bir senden büyüğün, bir de senden küçüğün sözünü dinle (1040). Bir söz ara bozar, bir söz ara düzer (1044). Bir söz yola getirir, bir söz yoldan çıkarır (1046). Çalıda gül bitmez, cahile söz yetmez (1237). Çamın közü, yalancının sözü olmaz (1255). Deli sözü kaleme gelmez (1466). Dilenci ekmek parçalarını, âlim söz parçalarını toplar (1611). Dost sözü acıdır (1683). El ağzına (veya sözüne) bakan karısını tez boşar (1877). Er gözünden, yiğit sözünden belli olur (1984). Güzel gözünden, yiğit sözünden belli olur (2452). Halının tozu tükenir, delinin sözü tükenmez (2520). Hastaya buza gitti, âşığa /Ayşe/ söze gitti (2595). Hayvan yularından, insan ikrarından (veya sözünden) tutulur (2629). Herkes kendi sözünün ilk muhatabıdır (2824). Horoz uçtu, kervan göçtü, sohbet (veya söz) kocakarıya kaldı (veya düştü) (2917). İnsan sözünden, hayvan yularından tutulur (3141). İnsan sözünden, öküz boynuzundan tutulur (3142). İnsan sözünün eri, sakalının berberi olmalı (3143). İnsanı sözünden, öküzü boynuzundan tutarlar (3160). İnsanın söz anlamazı, atın gem almazı (3181). İş başa düşünce söz ayağa düşer (3217). Kan koca bir sözle yakın, bir sözle uzaktır (3609). Karşı bağın üzümü, dinle benim sözümü (3636). Kokmuş ete tuz kâr etmez, anlamayana söz kâr etmez (3977). Körün istediği bir göz, iki olursa ne söz (4073). Ne her söze kulak ver ne her kulağa söz (4401). Öküzü boynuzundan, insanı sözünden tutarlar (4581). Sadık dostun nasihati acıdır, acıtmaz; hain düşmanın sözü tatlıdır, acıtır (4802). Sakalım yok ki sözüm dinlensin (4838). Söz ağızdan bir kere çıkar (5010). Söz büyüğün, su küçüğün (5012). Söz büyüğün, sus küçüğün (5013). Söz dediğin yaş deridir, nereye çekersen oraya gider (5014). Söz gümüşse sükût altındır (5015). Söz ola kese savaşı, söz olan kestire başı (5016). Söz söylemekle ağız aşınmaz (5017). Söz sözü açar (5018). Söz var, ara bozar; söz var, ara düzer (5019). Söz var, dağa çıkarır; söz var, dağdan indirir (5020). Söz var, gelir geçer; söz var, deler geçer (5021). Söz var, insanı yola getirir; söz var, insanı yoldan çıkartır (5022). Söz var, iş bitirir; söz var, baş yitirir (5023). Söz verme, verdinse dönme (5024). Söz yaş deriye benzer, nereye çekersen oraya gider (5025). Sözü tok olanın kalbi pak olur (5028). Su küçüğün, söz (veya sofra veya yemek) büyüğün (5046). Sus küçüğün, söz büyüğün (5058). Sözünü bil pişir, ağzını der devşir (5030). Suyun sessizinden, insanın sözsüzünden korkmalı (5070). Şaire lazım olan bir saz, bir sözdür (5095). Tarlada izi olmayanın harmanda yüzü (veya sözü veya gözü) olmaz (5178). Tatsız aşa su neylesin, akılsız başa söz neylesin (5227). Tatsız çorbaya tuz kâr etmez, akılsız kafaya söz kâr etmez (veya eylemez) (5228). Ulusunun sözünü tutmayan uluya uluya gider (5400). Verilen söz borcun aynısıdır (5530). Yemeğin azından, sözün çoğundan (5727). Yiğidin sözü, demirin kertiği (5796)" (Aksu vd., 2022, s. 113-492).

Türk halk düşüncesinin dil ve söze dair kapsamlı bir felsefesini ortaya koyan bu atasözlerinde "dil" bir organ ve metafor olarak kullanılmıştır. Dilin kılıçtan keskin olduğu, dil yaralarının iyileşmediği ve çoğu zaman insanın başına bela açtığı vurgulanmıştır. Dil susarsa başın esen olacağına dair tekrarlanan uyarılar, öz denetim ve temkinin değerli görüldüğünü göstermektedir. Söz ise toplumsal ve ahlaki boyutlarıyla işlenmiş; acı söz, yersiz/boş/zararlı konuşma ise eleştirilmiştir. Bu atasözleri birlikte değerlendirildiğinde Türk kültüründe dilin ve sözün sadece iletişim değil, aynı zamanda karakter, sorumluluk ve toplumsal düzen meselesi olarak görüldüğü anlaşılmakta; Türk kültüründe doğruluğun, dürüstlüğün, inceliğin ve nezaketin ne kadar kıymetli olduğu ifade edilmektedir.

İçinde Farsça söz anlamındaki "laf" ve "lakırdı/lakırtı, laklak" kelimelerinin bulunduğu ve çoğunlukla boş konuşmanın eleştirildiği atasözleri ise şunlardır:

"Aynası iştir kişinin lafa bakılmaz (689). Boş laf (veya lakırdı) karın doyurmaz (1116). Hergelede kır kısrağın lafı mı olur (2802). İş aynasıdır kişinin lafa bakılmaz (3213). İyi adam (veya insan) lafının (veya sözünün) üstüne gelir (3351). Kişi kılığına göre ağırlanır, lafına göre uğurlanır (3951). Kuru laf karın doyurmaz (4151). Laf ağızdan çıkınca dillere destan olur (4191). Laf harman olmaz, derde derman olmaz (4193). Laf lafı açar, laf da tabakayı açar (4195). Laf torbaya girmez

(4197). Laf var, ayıyı ininden çıkarır; laf var, insanı dininden /imanından/ çıkarır (4198). Lafın azı uzu, çobana verme kızı; ya koyun götürür ya kuzu (4199). Lafın tamamı ahmağa söylenir (4200). Lafını bilmeyen hödükler, sönmüş ateş körükler (4201). Lafla duvar örülmez (4202). Lafla dükkân açılmaz (4203). Lafla karın doymaz (4204). Lafla menzil alınmaz (4205). Lafla peynir gemisi yürümez (4206). Lafla pilav pişerse dağ kadar yağı benden (4207). Üzerine laf düşmedikçe uyu (5473). Kalkacağın yere oturma, bilmediğin işe karışma, arkasını getiremeyeceğin lakırdıyı açma (3497). Lakırtı söylemekle ağız aşınmaz (4208). Lakırtı, takırtıyı açar, lakırtı bilmeyen meclisten kaçar (4209). Leyleğin ömrü (veya günü) laklakla geçer (4216)" (Aksu vd., 2022, s. 147-384).

Türk halk düşüncesinde "laf/lakırdı" kavramının nasıl konumlandırıldığını açıkça ortaya koyan bu atasözlerinde "laf" kavramı çoğunlukla olumsuz ya da hafife alınan bir çerçevede değerlendirilmektedir. Somut ve nükteli imgelerle boş sözün işlevsizliği vurgulanırken eylem odaklı bakış açısının karşısına, kişinin gerçek değerinin lafına değil işine bakılarak ölçüleceği düsturu konulmaktadır. Lafın tamamen değersiz sayılmadığı hatırlatılarak lafın sosyalleşme işlevi de unutulmamıştır. Lafın azının çoğundan hayırlı sayılması ve arkası getirilemeyen lakırdının hiç açılmaması yönündeki uyarılar ise ölçülülük ve sorumluluk ilkesini bir kez daha öne çıkarmaktadır.

Konuşma Eylemli Atasözleri

Söz, yazıdan önce geldiğinden konuşma eylemli atasözleri de sayıca fazladır. Gönen (2015), günlük konuşmaların vazgeçilmez unsuru olan atasözlerinin, konuşmaların nicelik ve niteliğine ilişkin gönderimler taşımak suretiyle toplumu aydınlattığının bilindiğini belirtir.

İçinde *"söyle-, konuş-, de-"* fiilleri bulunan ve bu alt başlıkta gruplanan atasözlerinde; düşünerek konuşma, ölçülü konuşma, cesaret ve dürüstlük gibi konuşma pratiğiyle ilgili önemli ilkeler ön plana çıkmaktadır. İçinde bu fiillerin ve bunlardan türetilen kelimelerin bulunduğu atasözleri şunlardır:

Söyle-:

"Acıkan ne olsa yer, acıyan ne olsa söyler (37). Aç ile eceli gelen söyleşir (67). Açma sırrını dostuna; dostunun dostu vardır, o da söyler dostuna (106). Açtırma kutuyu, söyletme kötüyü (107). Adın ne? Berber Ahmet. Sanatın? İkisini birden söyledik ya (148). Ağzından hayır çıkmazsa bari şer söyleme (232). Akıllı bildiğini söyler, deli söylediğini bilmez (289). Akıllı söylemeden düşünür, akılsız düşünmeden söyler (298). Akil isen açma sırrın dostuna, çünkü dostun dostu vardır, o da söyler dostuna (308). Arife günü yalan söyleyenin (veya oruç yiyenin) bayram günü yüzü kara çıkar (veya olur) (530). Arkadaşını söyle, /sana/ kim olduğunu söyleyeyim (536). Aşk ağlatır, dert söyletir (585). Az söyle çok dinle (701). Bana arkadaşını söyle sana kim olduğunu söyleyeyim (800). Berberin solumazı, tellağın terlemezi, kahvecinin söylemezi (886). Bilen söylemez, söyleyen bilmez (933). Bin düşün bir söyle (944). Bir söyle on (veya iki) dinle (1043). Bir söz söyler ki dirhemini yiyen köpek kudurur (1045). Çok söyleme arsız edersin, aç bırakma hırsız edersin (1345). Derdin yoksa söylen, borcun yoksa evlen (1515). Derdini söylemeyen (veya saklayan) derman bulamaz (1516). Dert ağlatır, aşk söyletir (1521). Doğru söyleyeni dokuz köyden kovarlar (1644). Doğru söyleyenin bir ayağı üzengide gerek (1645). Doğru söyleyenin tepesi delik olur (1646). Dost acı söyler (1668). Dost dostun ayıbını yüzüne söyler (1673). El iki söylerse sen bir söyle (1902). Er adıyla, deve havuduyla söylenir (1975). Gece yağar gündüz açar, yol düzlüğü; erkek söyler kadın susar, ev düzlüğü (2217). Gurbette övünmek hamamda şarkı (veya türkü) söylemeye (veya çığırmaya) benzer (2375). Gün doğmadan kimliği (veya kemliği) söylenmez (2409). Gündüz yağar gece açar, yıl bozgunluğu; kadın söyler erkek susar, ev bozgunluğu (2424). Hayır söyle komşuna, hayır gelsin başına (2618). Hayvan koklaşa koklaşa, insan konuşa konuşa (veya söyleşe söyleşe) (2626). Hocanın söylediğini dinle, yaptığını yapma (2906). İki dinle (veya

düşün), bir söyle (3002). İki kulak bir dil için, sen iki işit, bir söyle (3036). İmamın söylediğini dinle, yaptığını yapma (3076). İnsan gönlünün artığını söyler (3113). İnsan konuşa konuşa (veya söyleşe söyleşe), hayvan koklaşa koklaşa /anlaşır/ (3130). İnsanın söylemezinden, suyun çağlamazından korkulur (veya korkmalı) (3180). İstediğini söyleyen istemediğini işitir (3200). İyinin iyiliği, kötünün kemliği söylenir (3413). Kaldın oğlan elinde, iyi söyle geline (3486). Kaldırma eski halıyı, söyletme zilli deliyi (3488). Kaldırma halıyı, söyletme deliyi (3489). Kendi söyler, kendi dinler (3801). Kırk dinle (veya düşün), bir söyle (3855). Kızım sana dedim (veya söylüyorum) gelinim sen anla (veya işit) (3908). Kötü söyleme eşine, ağı katar aşına (4088). Kulak kendi söylediğini de dinlemek içindir (4109). Laf dokuz boğum; sekizini yut, birini söyle (4192). Laf söylemekle ağız aşınmaz (4196). Lokmayı büyük ye, sözü küçük söyle (4223). On düşün bir söyle (4501). Önce düşün, sonra söyle (4634). Perşembe günü yalan söyleyenin cuma günü yüzü kara çıkar (4728). Ramazan'da yalan söyleyenin (veya oruç yiyenin) bayramda yüzü kara olur (4753). Sır verme dostuna; dostun dostu vardır, o da söyler dostuna (4958). Sırrını açma dostuna, o da söyler dostuna (4961). Söyleme dostuna o da söyler dostuna, bir gün olur kül basarlar postuna (5006). Söylemekten dinlemek yeğdir (5007). Söyleyenden dinleyen arif gerek (5008). Söyleyene bakma, söyletene bak (5009). Söz biliyorsan söyle, inansınlar; bilmiyorsan söyleme, seni bir adam sansınlar (5011). Sözü söyle alana, kulağında kalana (5027). Sözün tamamı ahmağa söylenir (5029). Suyun çağlamazı, insanın söylemezi (5067). Tatlı ye, tatlı söyle (veya konuş) (5224). Tuz ekmek hakkını bilmeyene sırrını söyleme (5364). Usul söyle; dam duyar, damdan da eller duyar (5424). Uzun çarşının alt başında yalan söylemiş, üst başa varınca kendi inanmış (5444). Var varlatır, yok söyletir (5503). Verme sırrını dostuna, dostunun dostu vardır o da söyler dostuna (5536). Ya bal ye ya tatlı söyle (5545). Yalanı oran ile söyle (5598). Yalanı söylemeli amma doğru yanında titremeli (5599)" (Aksu vd., 2022, s. 107-484).

"Söyle-" fiilinin bulunduğu bu atasözlerinde genel olarak sözün insan ilişkilerindeki belirleyici rolü çok katmanlı şekilde ele alınmaktadır. Söz üretimi bilgi, akıl ve ahlaki sorumlulukla doğrudan ilişkilendirilmektedir. Ölçülü konuşma, sırrın korunması, doğru sözün bedeli, duygu ile söz arasındaki zorlayıcı bağ, cinsiyet ekseninde şekillenen söylem pratikleri ve yalanın kaçınılmaz sonuçları gibi temalar bu atasözlerinin temel eksenlerini oluşturmaktadır. Söylemin etik ve toplumsal bir eylem olarak konumlandırıldığı bu yapı, eylemin merkezî bir değer olduğunu da ortaya koymaktadır.

Konuş-:

"Balık 'çok konuşurum ama ağzım su dolu' demiş (789). Çok bilen (veya söyleyen veya konuşan) çok yanılır (1333). Deveci ile konuşan kapısını büyük (veya yüksek) açar (veya açmalı) (1566). Eğri oturup doğru konuşalım (1800). İki kişi konuşurken üçüncüye bok yemek düşer (3027). İnsan konuşarak, hayvan koklaşarak (3131). İyi ile konuşan mis, kötüyle konuşan is kokar (3373). Karga ile konuş, pislik ye; şahinle konuş, et ye (3592). Karga ile konuşan leşe, bülbülle konuşan güle konar (3593). Miskçiyle konuş, pisçiyle konuş, pisine bulaş (4355). Pazarda herkes ambarındaki unu kadar konuşur (4719). Serçe ile konuşanın sesi semadan gelir (4932). Tatlı yiyelim, tatlı konuşalım (5225)" (Aksu vd., 2022, s. 156-454).

Bu atasözlerinde ise söylemin sadece bir iletişim aracından ibaret olmadığının, aynı zamanda kişinin kimliğini, toplumsal konumunu ve ahlaki dünyasını yansıtan belirleyici bir edim olduğunun altı çizilmektedir. Bu atasözlerinin temel eksenlerini, konuşulan kişinin bireyi biçimlendirici etkisi, çok konuşmanın yanılgıya zemin hazırladığına dair uyarıcı bir bilgelik ve dürüst, ölçülü bir söylem anlayışının erdem olarak yüceltilmesi oluşturmaktadır. Söz meclisine dâhil olmanın ya da dışında kalmanın toplumsal sonuçlarına yapılan vurgu ise konuşmayı bireysel bir tercihten öte, kolektif bir aidiyet ve dışlanma mekanizması olarak konumlandırmaktadır. Bu

atasözlerinde konuşmanın hem bireysel hem de toplumsal düzlemde ne kadar köklü bir ahlaki çerçeveye oturtulduğu açıkça ortaya konmaktadır.

De-: *De-* fiilinin farklı yapılar ve kiplerdeki bütün kullanımlarının geçtiği atasözlerinin tamamı buraya alınmadı. Sadece söz söyleme ve bunun üslubuyla ilgili olanlar seçildi:

"Aç ne yemez, tok ne demez (79). Ağır ağır demeli, çabuk çabuk yemeli (185). Ah deme ki düşmanın oh demesin (235). Aman beyler demeden aman dağlar demeli (447). Elma da alma da demesini biliriz (1948)" (Aksu vd., 2022, s. 110-238).

Dinleme/İşitme ve Anlama İçerikli Atasözleri

İletişimin temel taşı olan dinleme; bir kavram, bir süreç ve bir davranış şekli olmasının yanı sıra kültürel bir ifade biçimi ve yönelimdir. Öyle ki insanlar ve toplumlar; geçmişten bugüne dil aracılığıyla taşınan özgün deneyimler, gelenekler ve inançlar aracılığıyla dinlemenin önemini, nasıl dinleyeceklerini, dinleme eylemine nasıl bir özenle yaklaşacaklarını ve dinleyerek ne gibi yararlar elde edeceklerini öğrenmişlerdir (Gürel ve Tat, 2012, s. 279). Türk iletişim kültüründe "az söyle çok dinle" ilkesiyle özetlenebilecek bu yaklaşım, dinlemenin önemini vurgularken gereksiz konuşmadan kaçınmanın kıymetini de belirtmektedir. Güzel konuşma yanında dinleme ve anlamanın da değerli olduğu vurgulanmaktadır. Bu gruptaki atasözlerinde gerektikçe ve yeri geldikçe, zaman ve mekân gözeterek konuşmanın iletişim kazalarını engelleyebileceği vurgulanır. İletişimin karşılıklı doğasının altını çizen ve iletişimde kavrama yeteneğinin kritik rolünü vurgulayan *dinle-/işit-, anla-* eylemlerini içeren atasözleri aşağıdadır:

Dinle-/İşit-:

"Bin işit bir söyle (946). Bir dokun bin ah işit (veya dinle) /kâseifağfurdan/ (986). Gizli konuşulanları dinleyen kendi ayıbını işitir (2292). Gönül ferman dinlemez (2320). Hocanın okuduğunu dinle, gittiği yola gitme (2905). İmamın okuduğunu dinle, gittiği yola gitme (3075). İnleyenin dinleyeni olur (3093). Kös dinleyen davula kulak vermez (4077). Sağır işitmez yakıştırır (4813). Ulu sözü tutmayan (veya dinlemeyen) uluyakalır (veya ulur kalır) (5395)" (Aksu vd., 2022, s. 167-466).

Bu fiiller etrafında şekillenen Türk atasözlerinde, muhatabın edilgen bir alıcı olmadığı, aksine aktif yorum ve değerlendirme öznesi olduğu açıkça ortaya konmaktadır. Bu atasözlerinde, dinleme konuşmaya kıyasla öncelikli ve erdemli bir eylem olarak sunulmaktadır. Söyleneni duymakla onu anlamak ve doğru biçimde yorumlamak arasındaki ilgi belirtilmektedir. Büyüklerin ve bilgelerin sözüne kulak vermek toplumsal ve ahlaki bir zorunluluktur. Söylenenler, çarpıtılmamalı veya yanlış yorumlanmamalıdır. Dinleme, gönül ve irade boyutunda yapılmalıdır. Dinleme, aynı zamanda bir olgunluk, itidal ve hikmet göstergesidir.

Anla-:

"Anlatışa göre verirler fetvayı (487). Anlayana bir söz yetişir, görmek isteyene bir göz (488). Anlayana kul ol, anlamayana ağa olma (489). Anlayanla taş taşı, anlamayanla bal yeme (491). Anlayana sivrisinek saz, anlamayana davul zurna az (490). Cahile söz (veya laf) anlatmak deveye hendek atlatmaktan zordur (veya güçtür) (1172). İş anlatıncaya kadar baş elden gider (3212). Kadı anlatışa (veya anlatana) göre fetva verir (3445). Tilki tilkiliğini anlatıncaya (veya ispat edinceye) kadar post elden gider (5328)" (Aksu vd., 2022, s. 135-456).

İçinde "anla-" fiilinin geçtiği yukarıdaki atasözleri; iletişimin başarısını sadece sözün doğru ifadesine değil, muhatabın kavrayışına bağlayan özgün bir bakış açısını yansıtmaktadır. Bu atasözlerinin temel eksenlerini ise anlayan ile anlamayanı birbirinden keskin biçimde ayıran ikili insan tipolojisi oluşturmaktadır. Anlamayana söz söylemek beyhude hatta zararlı bir çabadır.

Kavrayışın bir erdem ve toplumsal ilişkilerde belirleyici bir ölçüt olarak sunulması, bu atasözlerinin iletişimi salt bir mesaj aktarımı olarak değil, her iki tarafın zihinsel ve ahlaki donanımına bağlı karşılıklı bir sorumluluk olarak kurduğunu göstermektedir.

Çalışmamıza konu olan ve yukarıda gruplar hâlinde sıralanan Türk atasözlerinin sayıları ve oranları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 1. Dil ve Söz Kategorisindeki Türk Atasözlerinin Sayıları

	Olumlu nitelemeli	Olumsuz nitelemeli	Genel	Toplam	%
Dil	7		46	53	17,7
Söz	16	17	69	102	34
Laf		1	21	22	7,3
Lakırtı/laklak			5	5	1,7
Söyle-			80	80	26,7
Konuş-			13	13	4,3
De-			5	5	1,7
Dinle-/işit-			10	10	3,3
Anla-			10	10	3,3
Genel toplam	23	18	259	300	100

Türk Atasözleri Sözlüğü'nde içinde *dil, söz, laf, lakırtı, söyle-, konuş-, de-, dinle-/işit-, anla-* gibi kavramların bulunduğu toplam 300 atasözünün analizi, Türk kültürünün iletişim anlayışıyla ilgili önemli bulguları ortaya koymaktadır. Aynı atasözünde bahsi geçen kelimelerin birlikte kullanıldığı örnekler de vardır. Tekrara düşmemek ve listeyi uzatmamak için bunlara sadece bir alt başlıkta yer verilmiştir.

Nicelik bakımından değerlendirildiğinde 16'sı olumlu, 17'si olumsuz sıfatlarla nitelenmiş olmak üzere toplam 102 atasözünde geçen "söz" kavramının konumuzla ilgili 300 atasözü içindeki oranı %34'tür. Bu oranla bahse konu kelimelerden çerçevemiz dâhilindeki atasözleri içinde en fazla geçen kelime "söz"dür. Toplam 80 atasözünde %26,7 oranla tespit edilen "*söyle-*" gövdeli atasözü ise ikinci sırada yer almaktadır. Üçüncü sırada ise 53 atasözünde %17,7 oranında geçen *"dil"* vardır. İçinde diğer kelimelerin bulunduğu atasözlerinin sayısı ve oranları ise şöyledir: Laf 22 (%7,3), konuş- (%4,3), dinle-/işit- 10 (%3,3), anla- 10 (%3,3) ve lakırtı/laklak 5 (%1,7).

"Söz" kavramının merkezi önemi, bu dağılımda açıkça görülmektedir. Olumlu nitelenen atasözlerinin (23 adet) olumsuz nitelenenlere (18 adet) yakınlığı, Türk kültüründe güzel konuşmanın teşvik edilmesi, kötü konuşmanın eleştirilmesi şeklinde yorumlanabilir. Dilin ve sözün "tatlı, güzel, doğru, iyi, yağlı" gibi olumlu sıfatlarla nitelenmesi nazik konuşmanın gücünü, dürüstlüğün değerini vb. belirterek toplumsal uyumun korunmasında dilin ve sözün rolünü vurgulamaktadır. "Acı, kötü, kem" gibi olumsuz nitelemeleri bulunan atasözleri ise yanlış iletişimin sebep olabileceği zararları göstermektedir. Dil veya söz doğru kullanılırsa iyileştirir. Olumsuz sözlerin yaralayıcı/yıkıcı etkisi vardır.

Edikhanov vd.ne (2020) göre gevezelik, Türkler tarafından eleştirilir. Çok konuşanların, övünenlerin güvenilir ve dayanılır kişiler olmadığına inanılır. Doğru sözlülük ve dürüstlük, konuşma kültürü için yeterince önemli özelliklerdir. Türkler yalana karşı doğruluğu, söze karşı eylemi ve konuşmaya karşı sessizliği tercih ederler.

Genel olarak değerlendirildiğinde konumuzla ilgili Türk atasözlerinde konuşma adabı, konuşmada ölçü ve denge, nezaket ve doğruluk, sözün gücü gibi temel iletişim ilkelerini bulmak mümkündür. Dil ve söz, sadece sıradan bir iletişim aracı değil aynı zamanda adaletin, ahlakın, kişiliğin, toplumsal konumun da göstergesi olduğu için karakter ve değerler sistemiyle de iç içedir. Türk dünyasının diğer coğrafyalarında da buna benzer iletişim değerlerinin bulunması, ortak

mirasın güçlü bir göstergesi, Türk kültürünün tarihî devamlılığının ve millî kimliğinin önemli bir yansıması, değerlerin aktarılmasında bir sosyal kontrol mekanizmasıdır.

Temel değerler olarak nezaket, doğruluk, dürüstlük, ölçülülük, empati kurma, dinleme, bin düşünüp bir söyleme vurgusuyla sözün gücü ve etkisine dikkat çekilmektedir. Tatlı dil anlayışı merkezî önemdedir. Çok dinleme, az konuşma gibi ilkeler üzerinde sistematik olarak durulmaktadır. Bazı sosyal zorlukları olsa da dürüstlükten, doğru sözden taviz verilmemesi öğütlenir. Genel olarak değerlendirildiğinde dilin, hikmetli sözün, nazik konuşmanın, lafını bilmenin, dilini tutmanın, ağızdan çıkan her sözün kişiyi bağlamasının, boş konuşmamanın Türk kültüründe yüceltilen değerler olduğunun altı çizilmektedir.

Sonuç

İçinde *dil, söz, söyleme-, konuşma-, de-, dinle-/işit-, anla-* gibi kelimelerin bulunduğu Türk atasözleri bir taraftan milletin iletişim alışkanlıklarını yansıtırken aynı zamanda evrensel geçerliliğe sahip iletişim ilkelerini de içermektedir. Konumuz çerçevesinde tespit ettiğimiz atasözlerindeki "düşünerek ve ölçülü konuşma, doğru söz söyleme, tatlı dil kullanma" gibi öğütler, modern iletişim anlayışlarıyla da örtüşürken günümüz iletişiminde kullanılabilecek ilkelerdendir. Bu değerli mirasın günümüzün iletişim sorunlarına da çözüm üretebilecek nitelikte bilgelik hazinesi olduğu rahatlıkla söylenebilir. Atasözlerinin diğer bir özelliği de geçmişin deneyimlerine dayanan bilgeliği günün gereksinimleriyle buluşturan köprüler olmasıdır. İçerdikleri değerler, bireysel iletişim becerilerini geliştirmede ve toplumsal uyumu güçlendirmede tercih edilen kaynaklardandır. Zira bunlar aynı zamanda değerler sisteminin ve toplumsal düzenin temel taşlarıdır. Kutuplaşmanın körüklendiği, nezaketin önemsenmediği, bilgi kirliliğinin sosyal medya araçlarıyla çabucak yayıldığı bir ortamda "tatlı dil yılanı deliğinden çıkarır, çok dinle az söyle, söz gümüşse sükût altındır" gibi sözlerde damıtılmış hâli bulunan bilgece yaklaşımlar sağlıklı iletişimin, barış ve anlayışın tesisinde rehber olarak kullanılabilir.

Türk Atasözleri Sözlüğü'ndeki toplam 5.970 atasözünün 300'ü incelediğimiz konuyla ilgili olup bunların oranı %5,025'tir. Bu oran bahsi geçen kavramların Türk atasözlerinde çok yönlü bir şekilde işlendiğini göstermektedir. Nitel bulgular bakımından yapılan değerlendirmede özet olarak güzel konuşmanın tavsiyesi, kötü konuşmanın eleştirisi ön plana çıkmaktadır. Kişinin eğitim seviyesi, görgüsü, bilgisi, dünya görüşü, ahlak anlayışı gibi kültürel özellikleri onun konuşmasına da yansıdığı için iletişim eksenli atasözlerinin özellikle vurgulanması da dikkat çekmektedir.

Sonuç olarak bu atasözleri, Türk kültüründe dilin yalnızca bir iletişim aracı olmadığını, aynı zamanda ahlaki ve toplumsal bir sorumluluk alanı olduğunu açıkça ortaya koymakta; halk bilgeliğinin laf ile iş arasına çektiği keskin sınırı yansıtmakta ve eylemin söylemin önünde tutulduğu pratik bir ahlak anlayışını dile getirmektedir.

Bu araştırmadan elde edilen bulgular, farklı eğitim alanlarında da kullanılabilir: Kültürel değerlerin aktarılmasında da kullanılan atasözleri, dil bilincini geliştirmeye sağladığı katkısıyla da Türkçe eğitiminde yararlanılabilecek önemli kaynaklardandır. Öğrencilere, sınıf düzeylerine göre atasözlerinin ve bunların mecazi anlamların doğru öğretilmesi, iletişim kazalarının önlenmesine de katkı sağlayacaktır. Atasözlerinden dinleme becerileri, etik iletişim ve çatışma çözümü için iletişim eğitiminde başvuru kaynağı olarak yararlanılabilir.

Türk atasözlerinde dil ve söz anlayışının tarihî gelişimi, farklı coğrafyalardaki atasözlerinin karşılaştırmalı analizi, atasözlerinin farklı sosyal gruplarda kullanım sıklığı ve işlevleri, geleneksel değerlerin dijital iletişim ortamlarında nasıl yorumlandığı ve atasözlerinin çağdaş eğitim sistemlerinde nasıl kullanılabileceği bu konuda gelecekte yapılacak araştırmalar için konu önerileri

arasında sayılabilir. “Türk Atasözleri Kaynakçası”nın hazırlanması bu alanda yapılacak sonraki çalışmalar için önemli bir boşluğu dolduracaktır.

Kaynakça

Akalın, Ş. H. (2022). Sunuş. *Türk atasözleri sözlüğü* içinde. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Aksoy, Ö. A. (1984). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü 1,Aatasözleri sözlüğü.* Türk Dil Kurumu.

Aksu, B. T., Akalın, Ş. H. & Toparlı, R. (2022). *Türk atasözleri sözlüğü.* Türk Dil Kurumu Yayınları.

Alkaya, E. (2006). Dil ve söz bağlamında Kırım Karay Türklerinin atasözleri. *Erciyes Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1*(20), 89-99.

Aydemir, N. E., & Canbulat, A. (2024). Harnâme’nin söz varlığı bağlamında incelenmesi. *Eğitim ve Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, *7*(2), 54-66.

Bekiroğlu, O. (2014). Türkçe atasözlerinde iletişim olgusunun izleri ve sosyo-kültürel çıkarımları. *Millî Folklor, 26*(103), 80-97.

Biray, N. (2017). Türk dünyasının ortak değeri olarak ‘akıl’ konulu atasözleri. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi,* 81, 133-150.

Direkci, B., Şimşek, B., Çakır, M., & Şahin, M. (2026). Sözlük tabanlı bağlamsal sıklık analizine ilişkin bir yöntem önerisi. *Turkish Studies-Language & Literature*, *21*(1), 853.

Edikhanov, I. Z., Nabiullina, G. A., Latypov, R. I., & Karahan, A. (2020). Rules of speech behavior in Tatar and Turkish proverbs. *International Journal of Criminology and Sociology, 9*, 2450-2456. DOI: 10.6000/1929-4409.2020.09.297

Gönen, Y. Ö. (2015). Türk atasözlerinde sözlü iletişim unsurlarının sunumu. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ege Üniversitesi.

Gürel, E., & Tat, M. (2012). Bir iletişim edimi olarak dinleme ve Türkçede bulunan dinleme temalı atasözleri ile deyimler üzerine bir içerik analizi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 5*(23), 276-297.

Güzel, A. & Karadağ, Ö. (2013). Kelime sıklığı açısından Türk atasözleri üzerine bir değerlendirme. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 9*(1), 274-280.

Hacıeminoğlu, N. (1992). *Türk dilinde yapı bakımından fiiller.* Kültür Bakanlığı.

Hepkul, A. (2002). Bir sosyal bilim araştırma yöntemi olarak içerik analizi. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 18*(1), 1-12.

İplikçi, H. G. (2015). İletişimde temel modeller ve kitle iletişim modelleri. *Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi, 7*(2), 15-25.

Kanat, E. B. (2026, 5 Mart). İletişim türleri nelerdir? https://tinyurl.com/2byvl5nn

Karagöl, E., & Tarakcı, R. (2019). Söz varlığı öğretimi açısından ortaokul Türkçe ders kitapları. *Millî Eğitim Dergisi*, *48*(222), 149-171.

Killioğlu, İ. & Temizkan, M. (2024). Konuşma becerisiyle ilgili atasözleri üzerine bir içerik analizi. *Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi, 10*(2), 341-373.

Onan, B. (2011). Türk atasözlerinde dil farkındalığı ve işlevsel dil kullanımı. *Millî Folklor,* 91, 91-100.

Püsküllüoğlu, A. (2012). *Türk atasözleri sözlüğü.* Arkadaş Yayınevi.

Robert, A. D. & Bouillaguet, A. (1997). *L'analyse de contenu.* Presses Universitaires de France.

Simon, J. & Burstein, P. (1985). *Basic research methods in social sciences.* Random Press.

TDK Güncel Türkçe Sözlük. https://sozluk.gov.tr (Erişim Tarihi: 14.01.2026).

Yaman, S. (2015). Terminoloji, tanım ve tasnif bağlamında atasözleri üzerine bir değerlendirme. *Avrasya Terim Dergisi, 13*(1), 8-23.

Yiğit, N. H. (2021). Türk dünyası atasözlerinde sözün niteliği ile ilgili atasözleri. *Çeşm-i Cihan: Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları E-Dergisi, 8*(2), 91-114.

Benzerlik Taraması	*Turnitin aracılığıyla yapıldı.*
Etik Beyan	*Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.*
Etik Kurul Kararı	*Etik Kurul kararından muaftır.*
Mali Destek	*Çalışma için herhangi bir kurum ve projeden mali destek alınmamıştır.*
Çıkar Çatışması	*Çalışmada kişiler ve kurumlar arası çıkar çatışması bulunmamaktadır.*
Veri kullanılabilirliği	*Bu çalışmanın bulgularını destekleyen ek veriler, ilgili yazardan talep edilmesi hâlinde sağlanabilir.*
Yazar Katkısı	*Makale tek yazarlıdır.*
Katılımcı Rızası	*Katılımcı yoktur.*
Yapay Zekâ Kullanım Beyanı	*Yazar, bu çalışmanın hazırlanması sırasında Python'da çalıştırılacak kodu üretken yapay zekâ aracına yazdırmıştır.*
Telif Hakları & Lisans	*Dergi, dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptir ve çalışmaları Creative Commons Attribution-NonCommercial-Share Alike 4.0 International License altında yayımlanmaktadır.*